

Začneme pít „udržitelnou“ kávu?

Pavel Chmelař
chmelař@fairtrade.cz
Společnost pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání

Světovým trhem s kávou jako komoditou zmítá poslední čtyři roky těžká krize. Stabilně se po tuto dobu sklízelo více, než kolik byli milovníci kávy na celém světě ochotni vypít, čímž se postupně naakumulovaly zásoby dosahující skoro třetinové výše roční spotřeby. Nerovnováha mezi nabídkou zelené (dosud neupražené) kávy a mezi poptávkou po ní ze strany zpracovatelů (v naprosté většině v rozvinutých zemích) stlačila v minulé sezóně ceny na třicetileté minimum (v reálné hodnotě však nejnižší za posledních sto let). Důsledky této krize dopadají téměř výlučně na záda pěstitelů a dělníků na kávových plantážích převážně v chudých státech. Na příjmech z pěstování kávy je totiž dle údajů ICO (International Coffee Organisation - Mezinárodní organizace kávy) závislých asi 25 miliónů pěstitelů. V řadě regionů pěstitelských zemí tak dochází k masivnímu nárůstu chudoby, lidé opouštějí svá pole a odcházejí do měst. Tato vyhrcoená situace, kdy se trh dostává pomalu do rovnováhy, sice může být z ekonomického hlediska žádoucí, protože produkce kávy již skutečně začíná klesat, sociální důsledky jsou ale neospravedlnitelné.

V tomto kontextu je vítán jakýkoliv pokus jak obyvatelům rozvojových zemí zajistit alespoň základní živobytí. Nejčerstvějším a nejambicióznějším pokusem je konečná podoba „Kodexu společenství kávy“ (CCCC - Code of Conduct of the Coffee Community) z poloviny září, pod kterou se podepsali největší zpracovatelé kávy (Nestlé, Tchibo, Kraft se značkou Jacobs a Sara Lee s Douwe Egberts) a zástupci všech významných producentů zemí, ICO, odborů i některých nevládních organizací.

Kodex je zaměřen na trh běžné kávy (asi 94 % celosvětového objemu) a má zajistit dodržování konvencí Mezinárodní organizace práce (ILO – International Labour Organization), zavést základní ekologická pravidla a učinit obchod kávou na všech stupních udržitelný z hlediska ekonomického, ekologického i sociálního. Běžnou praxí se tak má stát např. vyplácení minimálních zákonných mezd, pracovní smlouvy i pro sezónní pracovníky, řádně ohodnocené dobrovolné přesčasy, zdravé a bezpečné pracovní prostředí, právo dětí pěstitelů na vzdělání, zákaz kácení pralesů za účelem rozšiřování plantáží apod. Přehnaný optimismus však zatím není na místě.

Iniciátoři projektu – Německý svaz kávy (Deutscher Kaffeebund), Společnost pro technickou spolupráci (GTZ) a německé Ministerstvo pro ochranu spotřebitele a zemědělství – nepochybně odvedli velmi dobrou práci a je třeba jim aplaudovat i pro širokou podporu, které se projektu dostalo. Dle jejich očekávání by se měl kodex po bližší nespecifikovaném čase projevit ve zvýšení cen i kvality kávy, z čehož by měli profitovat jak producenti, tak kávový průmysl a v konečném důsledku i spotřebitel.

Právě na spotřebiteli je vše do jisté míry závislé, neboť není jisté bude-li ochoten platit vyšší cenu, ke které musí nutně internalizace řady nákladů na straně producenta vést. Nicméně je pravděpodobné (a některé snahy jako např. biocertifikace nebo Fair Trade to potvrzují), že tato vůle u rostoucí části spotřebitelů existuje.

Pěstitelé by měli začít brát ohled na člověka a přírodu, což je z ekonomického hlediska o něco nákladnější než exploativní produkce. Za to mohou očekávat, že jim zpracovatelé a obchodníci začnou platit vyšší cenu. Experti (včetně těch, kteří se na přípravě textu kodexu podíleli) si ale netroufají odhadovat, projeví-li se přijetí iniciativy CCCC v krátko- nebo střednědobém horizontu výraznějším navýšením cen. Zpracovatelé a obchodníci pouze slíbili, že „zintenzívní obchodní vztahy s producenty dobré kvality“ a že budou působit na spotřebitele tak, aby „udržitelnou“ kávu akceptovali. Zato se firmám naskýtá možnost výrazně si vylepšit svůj sociální i environmentální image, a posílit tak tržní pozici vlastních komerčních značek.

Autoři o svém projektu hovoří jako o udržitelném z hlediska všech tří dimenzí udržitelného rozvoje (ekonomické, sociální i environmentální). Vymezují se tak do jisté míry proti jiným snahám o udržitelnější produkci kávy, které kladou důraz buď na rozměr environmentální (jako v případě bio-certifikace), nebo preferují sociální oblast (případ Fair Trade). Dále však zmiňují, že „kodex bude orientačním bodem, který rozhodne, je-li produkce udržitelné kávy do budoucna možná, tedy ekonomicky životaschopná.“ Takto je tedy, stejně jako v případě dvou dříve zmíněných přístupů, přes obecné proklamace upřednostňována jedna dimenze udržitelného rozvoje na úkor zbývajících.

Volba tržních nástrojů, které mají vyřešit současnou krizi na straně nabídky kávy, však bude bolestná pro řadu producentů, pro které se produkce kávy stane nerentabilní. Bude se zřejmě jednat v největší míře o malopěstitele (tvořící asi dvě třetiny všech pěstitelů a produkující kolem poloviny veškeré kávy), kteří

nebudou sto držet krok s nižšími náklady plantážové produkce. Vystává tedy potřeba vzniku programů, které jim budou pomáhat s přechodem na alternativní plodiny nebo jiné způsoby obživy. I na toto kodex pamatuje – vládní i nevládní organizace se totiž zavázaly, že budou právě takovou asistenci producentům, kteří budou muset s pěstováním kávy přestat, poskytovat. Tím se ale značné finanční břemeno přesune na národní i nezávislé rozvojové agentury a organizace, které budou muset financovat řadu projektů z externích zdrojů, ačkoliv by bylo logické a jisté i mnohem jednodušší, kdyby byli vysoce prosperující obchodníci a zpracovatelé ochotni se pro tento účel vzdát části svých zisků s obchodu kávou. V tomto kontextu se jeví jako účinnější Fair Trade a ekologické zemědělství, které jsou samofinancovány (tedy na vnějších zdrojích nezávislé), a v nichž je i právně zakotvena angažovanost a spoluodpovědnost všech účastníků ve výrobním a distribučním řetězci.

Velmi problematickým aspektem iniciativy CCCC je rovněž fakt, že se jedná pouze o dobrovolný závazek, který není nijak právně vynutitelný a nemá dosud stanoveny žádné konkrétní prostředky, indikátory ani kontrolní mechanismy (ty mají být údajně určeny až v dalších fázích projektu). Taktéž rozhodovací proces odehrávající se v jeho rámci, který probíhá konsensuálním způsobem, může způsobit značné komplikace a průtahy.

Signatářem kodexu měla být původně i nevládní organizace Greenpeace, která se ale nakonec nezúčastnila především z toho důvodu, že nebyly vyloučeny možnosti patentové ochrany plodin ani technologie genových manipulací.

Konkrétní dopady na spotřebitele (tj. kdy a o kolik vzrostou ceny kávy v maloobchodním prodeji) si nikdo nedovoluje předvídat. Tvůrci projektu a další partneři ovšem věří v úspěch. Manuel Bertone, ředitel Brazílské národní rady kávy, uvádí, že je nezbytné udržet všechny strany iniciativy co nejvíce zapojeny a nadějně se vyjadřuje o možnosti dosažení pokroku. Připouští však, že to nebude lehké a dodává: „Je velmi obtížné předpovědět, zda se tyto změny projeví v lepších cenách pro zemědělce.“

Velice pozitivní na celé věci ovšem je, že významní obchodníci a zpracovatelé kávy připustili, že aktuální situace na trhu s kávou je velmi špatná a má rozsáhlé negativní důsledky pro pěstitele v celém světě. To, že vyjádřili zájem o zlepšování podmínek producentů v rozvojových zemích, se však ale zatím nedá pokládat za důvod k oslavě. Spíše je třeba iniciativu vnímat jako vytvoření základních předpokladů pro dosažení úspěchu v budoucnu.